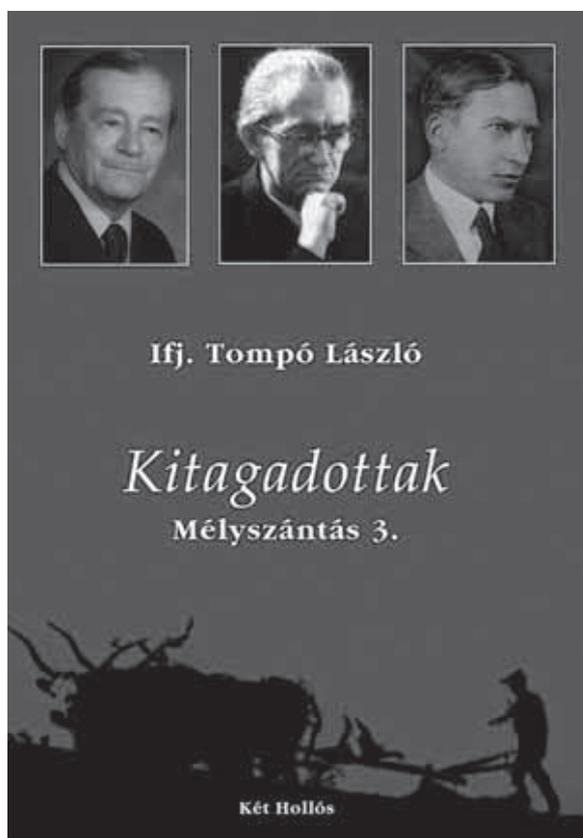

DOMONKOS LÁSZLÓ

SZÁNTÁS-TRIPTICHON

ifj. Tompó László három könyvéről

Két éven belül három könyv, mindhárom az újrafelfedezés és újraértékelés érdekében és jegyében, az elhallgatás, a félremagyarázás, a hazudozás ellen – talán így lehetne leginkább összefoglalóan jellemezni ifj. Tompó László vállalkozását, amelynek közös, az egyes köteteket vállaltan is jellemző címe: Mélyszántás.

Szántani mindig az előttünk lévő anyagba – a földbe, az édes anyaföldbe – történő mély és folyamatos belehatást jelent. Hogy helyet teremtsünk a jövő termé-

sének. Hogy elveszük, elvethessük egy másféle, igazabb, magyarabb, tárgyilagosabb, becsületesebb szemlélet és értékrend alapjait. Nyilvánvalóan ez a (helyes) cél, s a szerző háromféle módon – történelmünk, irodalmunk területén, illetve az általa kitagadottak minősített személyiségek, alkotók esetében – igyekszik mindennek eleget tenni. Eredeti és bátor, mi több, olykor úttörő jellegű triptichonja jócskán megérdemel némi alaposabb elemzést.

Gombos Gyula azt írta egyszer, szomorú, hogy a Kádár-kor történészeinek még a derekabbjában is valahol ott lappang a párttitkár. Kár, hogy fontos tisztázóink-újraértékelőink tekintélyes részében meg ott lappang a próféta. A felhevült elhivatottsággal prédikáló, aki szerint a derék Wass Albert legalábbis Móricz Zsigmond- vagy Ottlik Géza-szintű regényíró és az érdekes Prohászka Ottokár vagy Marschalkó Lajos Bibó István-, Németh László- vagy Karácsony Sándor-szintű gondolkodó és elemző. A baj nem az újrafelfedezéssel, a homályosztatással, az újraértékelés kenyér-szinten nélkülözhetetlen szükségletével van – hanem az arányérzékkel. A mértékkel! Ami bizony az értékkel – a valósággal, az igazival – is tudvalevően szoros kölcsönhatásban vagyon...

Ifj. Tompó László ezt az arányérzéklet hol uralja, hol nem. A próféta hol előbújik belőle, hol nem (hol nem annyira). Ki kell jelenteni: legtöbbet, legemlékezetesebbet, legértékesebbet akkor teljesít – a 2. kötetben – amikor „irodalomunk titkai” kerülnek nála terítékre. A megállapítások, amiket és ahogyan Fekete Istvánról, Gárdonyi Gézáról vagy akár Szabó Lőrincről, Adyról, Erdélyi Józsefről vagy Szabó Dezsőről – de leginkább: Dövényi Nagy Lajosról – kifejt, nemcsak eszmei-erkölcsi, de ezzel szorosan összefüggő irodalomtörténeti-esztétikai kritériumok alapján is pontosak, időszerűek és legfőképpen: helytállóak, megszívlelendők. Dövényi Nagy Lajosról szóló, kiváló tanulmánya – esszének is szívesen nevezhetném – külön megérdemel egy kissé bővebb méltatást. Erről a jelentékeny, tragikus sorsú, teljesen elfeled(tet)ett magyar íróról végre kimondja, amit ki kell mondani: regénye, a Tarnopolban indult el... kivételes lélektani árnyaltsággal és kortörténeti hitelességgel mutat fel a huszadik század első felének magyar világából egy olyan szeletet, amelynek lényegét illetően – az évszázad második felére vonatkoztatva – bizonyítékként helytállóan idéz Veres Pétertől: „az úr egy internacionalista, abszolút nem magyar érzésű zsidó, sőt kifejezetten cionista csoport, akik felhasználják a kommunista mezt uralmuk fenntartására, mert nekik mindegy, kit szolgálnak, az a lényeg, hogy ők legyenek uralmon”, és Márai Sándortól: „nincs nekem a zsidókkal semmi bajom, csak a szemtelen és tisztességtelen emberekkel van bajom, akik között feltűnően sok a zsidó”.

A sajátos triptichon első kötete: Történelmünk titkai – kétségtelen „titokszlató” erényei mellett, sajnos, hiányosságaival is felhívja magára a figyelmet, például hogy Trianon elfeledett okainak vizsgálatakor a zsidóság szerepe és a nemzetiségi áskálódások bemutatása mellett a *Gazdasági nyomor, földjeink elvesztése* című fejezetben figyel-

men kívül hagyja azt a szomorú, de bizony Széchenyi komor nemzeti önbírálatára rímelő tény, amit Bánffy Miklós oly döbbenetesen örökített meg az Erdélyi történet monumentális freskójában a magyar földbirtokosok tekintélyes részének felelőtlenségét, ostobaságát és züllöttségét illetően, és amit szívszorító keserúséggel Németh László 1935-ben így összegzett: „Erdélyt pedig nem adjuk, imádkozzák az iskolagyerekek Pesten minden reggel és délben a Magyar Hiszekegy után. A valóságban mást sem tettünk Erdéllyel egy század óta csak adtuk és adtuk, és ma jobban adjuk, mint valaha.” Az *Őszirozsás forradalom és a proletárdiktatúra kulisszatitkai* című fejezetben (mindkét elnevezés esetében – nyomatékösítő-helyretevő jelleggel – kívánatna egy-egy idézőjel) szó sem esik a Kratochvil Károly vezette Székely Hadosztály közel négy hónapos hősies harcáról és a Rongyos Gárda létrejöttéről és kezdeti tevékenységéről – holott mindkettő legalább annyira hozzátartozik e vizsgált időszak elhallgatott-meghamisított eseménytörténetéhez, mint a Tompó által – újfent – prófétaival hévvel hirdetett-idézett (különben: igaz!) zsidó származású kormánytagok abszolút túlsúlya Károlyi Mihály kabinetjében vagy pláne a kommun népbiztosai között...

Több szempontból is mintha „kilógna” a sorból az időben is harmadikként napvilágot látott, *Kitagadottak* főcímet viselő, küllemében is eltérő kötet. A három vizsgált kitagadott – Wass Albert, Marschalkó Lajos és Alföldi Géza – csoportosítása meglehetősen önkényes: kitagadottságuk foka is jócskán eltérő, az utóbbi negyedszázadban a nemzeti oldalon igencsak népszerű Wass Albert helye egyébként is inkább az irodalomunk titkait vizsgáló könyvben lett volna, ő a két másikkal összevetve tulajdonképpen már jó ideje egyáltalán nem számít kitagadottnak. Társaságában az Országghódítókat és a Világhódítókat író – valamicskét már ismert – Marschalkó és a jószerével még a legtájékozottabbak számára is ezer százalékosan ismeretlen Alföldi Géza „egy kalap alatti” vizsgálata is vitatható, bár a kitagadottság ténye mindkettejük esetében természetesen tagadhatatlan. Alföldi kapcsán azonban feltétlenül elismerésre méltó, ahogyan az 1908 és 1991 között élt, jelentős kordokumentumnak számító életművet hátrahagyó költő, irodalomkritikus és publicista munkásságával jó tanár módjára megismertet bennünket. (Általában: ha Tompóban a próféta fölött győz a tanár, mindig jól járunk.)

„A magyar érdek védelmezése szempontjából stratégiai fontosságú alkotás” – írja a második Mélyszántás ajánlójában a különben mindhárom kötetet melegen propagáló Raffay Ernő. Végső soron ez a szántás-triptichon egészére is vonatkozatható. És ez a fő.